

Göteborgskravallerna

och

rätten

Några iakttagelser ur människorättsperspektiv

Swedish Helsinki Committee

for Human Rights

Innehållsförteckning

1. Inledning	3
2. Kronologi	4
3. Internationell rätt	5
3.1 Europeiska konventionen om mänskliga rättigheter	5
3.2 Internationell konvention om medborgerliga och politiska rättigheter	5
4. Svensk rätt	6
4.1 Regeringsformen och de allmänna principerna	6
4.2 Tvångsmedel	6
4.2.1 Omhändertagande	6
4.2.2 Husrannsakan och kroppsvisitation	7
4.3 Upplopp och våldsamt upplopp	8
4.4 Polisens rätt att använda våld	8
5. Principiellt viktiga fall	9
5.1 Hvitfeldtska Gymnasiet	9
5.1.1 Husrannsakan	9
5.1.2 Frihetsberövandet och demonstrationsfriheten	9
5.2 Skottet mot Hannes Westberg	10
5.2.1 Händelseförloppet	10
5.2.2 Polisens ansvar	10
5.3 Sambandscentralen	10
5.4 Maskerade demonstranter	11
6. SHK:s bedömningar	12
6.1 13 § polislagen och Europakonventionen	12
6.2 Husrannsakan i Hvitfeldtska gymnasiet	12
6.3 Tillämpningen 19 och 23 § polislagen	13
6.4 16 kap 1 och 2 § brottsbalken	13
6.5 Polisens ansvar för beskjutningen av Hannes Westberg	14
6.6 Sambandscentralsmålet	14
6.7 Maskerade demonstranter	16
6.8 Straffmätningen	16
7. Slutord	16
8. Presentation av SHK	17
9. Bilagor	18
9.1 Lagtext	18
9.2 Statistik	22
10. Källförteckning	23

1. Inledning

Händelserna i Göteborg i samband med EU-toppmötet i juni 2001 väckte omfattande massmedial uppmärksamhet. Allmänheten kunde iaktta hur det som var tänkt som fredliga demonstrationer urartade till ofattbara våldsaktiviteter, med omfattande förstörelse av egendom och angrepp mot polis med gatstenar och på annat sätt. Allmänheten kunde emellertid också iaktta hur de polisiära insatserna kom till korta och att polisen också understundom agerade på ett sätt som väckte förvåning.

Naturligen har dessa händelser lett till rättsligt efterspel av olika slag. Hittills har ett 50-tal domar avkunnats, varav de flesta vunnit laga kraft, huvudsakligen mot deltagare i demonstrationer för våldsamt upplopp eller medhjälp och anstiftan därtill. Fyra polisbefäl har åtalats för tjänstefel. Ytterligare åtal och domstolsprövningar kan inte uteslutas.

Tidningsartiklar om händelserna överstiger med säkerhet spaltkilometern, en bok med titeln *Göteborgskravallerna och Processerna*, 760 sidor, har utgivits av Erik Wijk på förlaget Manifest och mycket mer kommer säkert att följa, inte minst i form av ytterligare tidnings- och tidskriftsartiklar, förundersökningar, åtal och domar. En statlig utredning om vad som förevarit har tillsatts med förre statsministern Ingvar Carlsson som ordförande. Resultatet därav har utlovats till slutet av år 2002.

Svenska Helsingforskommittén för Mänskliga Rättigheter (SHK) har med intresse följt vad som hände under junidagarna i Göteborg och under den efterföljande rättsliga prövningen. Vad som därunder framkommit har föranlett SHK:s styrelse att besluta, att från humanitärrättslig utgångspunkt granska hur myndigheter och domstolar förhållit sig under händelserna och deras efterspel. Uppdraget att leda en sådan granskning har givits till styrelseledamoten f d överåklagare Eric Östberg, som därvid biträts av jur stud Karl Göransson. SHK:s styrelse står bakom de bedömningar som förekommer i rapporten.

Självklart är rapporten inte resultatet av ett ingående utredningsarbete av det slag som en statlig utredning kan åstadkomma. SHK är en renodlad ideell frivilligorganisation med ett litet kansli och små resurser. Vad den i ett sammanhang som detta kan göra är endast att ta till bedömning det den finner vara mest iögonfallande. SHK har närmare tagit del av sexton av de domar som avkunnats. Därutöver har Rikspolisstyrelsens och Polismyndighetens för Västra Götaland rapporter studerats, varjämte mediernas rapportering tagits ad notam. Genomgången har föranlett åtskilliga reflexioner rörande gällande lagstiftning såväl avseende de aktuella brotten som polislagstiftningen. Endast ett fåtal av de fall som prövats i domstol har tagits upp till särskild granskning och då som exempel på vad som befunnits särskilt anmärkningsvärt.

2. Kronologi

Granskningen avser händelser under tiden tisdagen den 12 till och med lördagen den 16 juni 2001 och dessas följder. Under denna tidsperiod grep polisen 528 personer och omhändertog 385.¹

Tisdag 12 juni

Denna dag greps bland andra 5 danska aktivister misstänkta för förberedelse till grov misshandel och grov skadegörelse. Totalt greps under dagen 9 personer och 42 omhändertogs.

Onsdag 13 juni

På eftermiddagen fattade åklagare beslut om husrannsakan i Hvitfeldtska gymnasiet, som av kommunen upplåtits som logi åt tillresta demonstranter såväl från Sverige som från utlandet. Man ansåg dock att det var för sent att genomföra husrannsakan denna dag. Verkställigheten uppsköts till förmiddagen den 14 juni.

Torsdag 14 juni

Husrannsakingen i Hvitfeldtska gymnasiet inleddes på förmiddagen. Den började med att en ring av containrar ställdes upp runt skolans område eftersom det saknades polispersonal för bevakning av att ingen lämnade området. Uppställandet av containerringen kring Hvitfeldtska gymnasiet kom att få avgörande betydelse för den fortsatta utvecklingen. Såväl i media som i domar har denna händelse ofta betecknats som startskottet för de därpå följande kravallerna.²

Kravaller uppstod under eftermiddagen på Vasaplatsen och Molinsgatan.

Natten mot fredagen gjorde den polisiära så kallade nationella insatsstyrkan ett tillslag mot en lägenhet på Skäpplandsgatan i stadsdelen Högsbo där tolv ungdomar befann sig. Åtta av dessa åtalades och dömdes sedermera för medhjälp till våldsamt upplopp i det så kallade sambandscentralsmålet, som behandlas nedan.³ Totalt greps denna dag 459 personer och 11 omhändertogs.

Fredag 15 juni

På fredagen den 15 juni fortsatte demonstrationerna, kravallerna likaså. Media följde noga vad som ägde rum på Kungssportsavenyn. Aktivister brände flaggor och sönderslagna möbler, vandaliserade byggnader och bilar i centrala Göteborg. Polisens insats var kraftfull och ett stort antal personer greps även denna dag. På kvällen anordnade "Reclaim the Streets" en gatufest på Vasaplatsen där stämningen blev tydligt upphetsad och där Hannes Westberg blev beskjuten av polis och allvarligt skadad.⁴ Totalt greps under dagen 31 personer och 124 omhändertogs.

Lördag 16 juni

Lördagen förlöpte till en början relativt lugnt och flera demonstrationer genomfördes utan ordningsstörningar. På kvällen hölls en demonstration på Järntorget varvid polisen ingrep genom att spärra av torget och slå en ring runt samtliga demonstranter. Detta har resulterat i en rad anmälningar mot polisen. Dessa är dock fortfarande under utredning och således ännu ej slutgranskade. Vid 22-tiden på kvällen genomförde polisen en husrannsakan i Schillerska

---

¹ Se nedan under 4.2.1.

² Se t ex Högsta Domstolen, mål nr B4850-01 och Uppdrag Granskning, Sveriges Television, 2001-08-14.

³ Hovrätten för Västra Sverige, mål nr 4328-01.

⁴ Se nedan under 5.2.

gymnasiet, som också upplåtits som logi för tillresta demonstranter. Dess genomförande resulterade i anmälningar mot polisen och föranledde i början av juni 2002 åtal mot fyra polisbefäl för tjänstefel. Totalt greps under dagen 29 personer och 208 personer omhändertogs.

3. Internationell rätt

3.1 Europeiska konventionen om mänskliga rättigheter⁵

Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och grundläggande friheterna (europakonventionen) tillkom 1950 och trädde i kraft 1953. Den gäller som lag i Sverige sedan 1995 (*Lag 1994:1219*). Den stadgar så kallade "minimum standard rules" för konventionsstaterna avseende demokratiska fri- och rättigheter. Skyddet upprätthålls av Europadomstolen i Strasbourg dit enskilda, NGO's och konventionsstater kan stämma in konventionsstater sedan nationella rättsmedel blivit uttömda.⁶ Sverige har under årens lopp stått som svarande inför domstolen i en rad olika mål. *Europakonventionen* är en av de viktigaste inom EG-rätten och ett av de viktigaste regionala instrumenten inom internationell rätt för skyddet av mänskliga rättigheter.⁷

De rättigheter som avser den personliga friheten har självklart sina begränsningar. *Artikel 5(1)* innehåller undantag, vilka ger staterna möjlighet att ha en fungerande rättsapparat för brottsbekämpning. *Artikel 5(1)c* stadgar:

*Envar har rätt till frihet och personlig säkerhet. Ingen må berövas sin frihet utom i följande fall och i den ordning som lagen föreskriver: --
c) då någon lagligen är arresterad eller eljest berövad sin frihet för att ställas inför vederbörlig rättslig myndighet så som skäligen misstänkt för att ha förövat brott, eller när det skäligen anses nödvändigt för att förhindra honom att begå brott eller att undkomma efter att ha gjort detta;*

Undantaget i *5(1)c* får sålunda endast tillämpas då det syftar till att beröva någon friheten inom ramen för ett straffprocessuellt förfarande.

3.2 Internationella konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter

Konventionen (*IKMPR*), som undertecknades av Sverige 1967, är antagen av FN. Den innehåller regler rörande bland annat rätten till personlig frihet och rätten att demonstrera. Denna konvention utgör vad som inom internationell rätt brukar kallas kodifierad sedvanerätt, med ett minimum av rättigheter som anses gälla all jordens befolkning och som alla stater förväntas tillförsäkra sina medborgare. Medlemsstaterna skall, enligt *artikel 40*, vart femte år redovisa det nationella läget för mänskliga rättigheter inför en FN-kommitté, som genom granskning av de nationella rapporterna kontrollerar konventionens efterlevnad.

Artikel 9(1), som motsvarar *artikel 5(1) europakonventionen*, stadgar

⁵ Se D J Harris m fl, "Law of EcoHR", 1 uppl., Butterworths, London, 1995.

⁶ Akehurst, Michael och Malanczuk, Peter, "Modern Introduction to International Law", 7 uppl, Routledge, London 1997, s 218.

⁷ Akehurst, Michael och Malanczuk, Peter, "Modern Introduction to International Law", 7 uppl, Routledge, London 1997, s 219.

Envar har rätt till frihet och personlig säkerhet. Ingen må utsättas för godtycklig arrestering eller annat godtyckligt frihetsberövande. Ingen må berövas sin frihet utom på sådana grunder och i sådan ordning som föreskrives i lag.

I artikel 21 stadgas

Rätten till fredliga sammankomster skall erkännas. Utö vandet av denna rättighet må ej underkastas andra inskränkningar än sådana som föreskrivits i lag och som i ett demokratiskt samhälle är nödvändiga med hänsyn till den nationella säkerheten eller den allmänna säkerheten, den allmänna ordningen ("ordre public"), för skyddande av den allmänna hälsovården eller sedligheten eller av andra personers fri- och rättigheter.

4. Svensk rätt

4.1 Regeringsformen och de allmänna principerna

2 kap 1 § 1 st Regeringsformen (RF, 1998:1437) fastslår att medborgare i Sverige skall vara tillförsäkrade yttrandefrihet, informationsfrihet, mötesfrihet, demonstrationsfrihet, föreningsfrihet samt religionsfrihet. Mötesfriheten och demonstrationsfriheten får dock enligt 2 kap 14 § RF begränsas genom lag under vissa förutsättningar, nämligen med hänsyn till ordning och säkerhet vid sammankomst eller demonstration eller till trafiken. I övrigt endast med hänsyn till rikets säkerhet eller för att motverka farsot.

Alla begränsningar måste också följa de tre principer som fastslås i 2 kap 12 § 2 st RF, nämligen proportionalitetsprincipen, ändamålsprincipen och behovsprincipen:

Begränsning som avses i första stycket får göras endast för att tillgodose ändamål som är godtagbart i ett demokratiskt samhälle. Begränsningen får aldrig gå utöver vad som är nödvändigt med hänsyn till det ändamål som har föranlett den och ej heller sträcka sig så långt att den utgör ett hot mot den fria åsiktsbildningen såsom en av folkstyrelsens grundvalar. Begränsning får ej göras enbart på grund av politisk, religiös, kulturell eller annan sådan åskådning.

Proportionalitetsprincipen innebär att en tvångsåtgärd måste stå i rimligt förhållande till syftet med åtgärden. Till exempel får beslag endast ske om det kan vara av betydelse för utredningen av ett brott.⁸ Ändamålsprincipen anger att en myndighet inte får använda tvångsmedel för annan åtgärd än den för vilken tvångsmedlet beslutats. Polisen får till exempel inte söka igenom alla lägenheterna i ett hyreshus om det endast finns beslut om husrannsakan i en av lägenheterna. Behovsprincipen slutligen, stadgar att tvångsmedel endast får användas då en mindre ingripande åtgärd inte är tillräcklig för att uppnå syftet med åtgärden.

4.2 Tvångsmedel

4.2.1 Omhändertagande

13 § polislagen (1984:387) stadgar rätt för polisen att avvisa, avlägsna eller i vissa fall omhänderta personer som agerar ordningsstörande eller för att avvärja straffbelagd handling.

---

⁸ 27 kap 1 § RB. I paragrafens 3 stycke fastslås proportionalitetsprincipen närmare.

En rad frågor uppkommer naturligtvis vid tillämpningen. Vad som är att beteckna som ordningsstörande, får inte avgöras enbart på grund av vad den enskilde polismannen uppfattar som obehagligt eller störande. En mer objektiv grund måste finnas. Den omständigheten att en person vägrar åtlyda en polismans tillsägelse innebär till exempel inte att han stör den allmänna ordningen.⁹ Polisens ingripande måste också stämma överens med regeln i 8 § *polislagen* som stadgar en allmän proportionalitet mellan åtgärden och syftet. Detta står i samband med vad som uttrycks i *RF*.

Ett avvisande innebär att en person genom tillsägelse av polisen ombeds att frivilligt lämna plats, där han uppträtt ordningsstörande.

Avlägsnande syftar regelmässigt till att föra en person *från* en plats medan ett omhändertagande syftar till att föra en person *till* en plats. Ett ordinärt fall av avlägsnande är då någon förs bort från en lokal. Är det fråga om en längre sträcka och åtgärden innefattar ett påtvingat kroppsligt ingrepp av längre varaktighet, bör åtgärden normalt ses som ett omhändertagande. Ett exempel på detta är om polisen för någon till dennes bostad.¹⁰

Enligt paragrafens andra stycke får omhändertagande ske endast om avvisande eller avlägsnande är otillräckligt för att det avsedda resultatet skall uppnås.

Det råder oklarhet om huruvida ett omhändertagande enligt 13 § *polislagen* skall betraktas som ett frihetsberövande i *europakonventionens* mening. I motiven till *polislagen* framhålls att institutet omhändertagande står i överensstämmelse med konventionens regler, eftersom den tidsrymd det rör sig om, högst sex timmar, inte är att anse som ett frihetsberövande.¹¹ Europadomstolen har emellertid i ett fall rörande frihetsberövande för verkställande av utvisning ansett att ett omhändertagande i cirka två timmar var att bedöma som frihetsberövande i konventionens mening.¹² Även omhändertaganden avsevärt kortare än sex timmar är alltså enligt Europadomstolen att betrakta som frihetsberövanden.

4.2.2 Husrannsakan och kroppsvisitation

I 19 § *polislagen* stadgas rätt för polisman som griper, omhändertar eller avvisar någon att också kroppsvisitera denne. Detta får ske antingen av säkerhetsskäl eller för att fastställa den gripnes identitet.

Enligt 23 § *polislagen* har polisen rätt att vidta förebyggande åtgärder om fara föreligger för att brott kommer att förövas, som hotar liv eller hälsa eller som kan leda till omfattande förstörelse av egendom. De åtgärder som nämns i lagtexten innefattar att polisen kan avstänga och utrymma ett område och, om det föreligger allvarlig risk för brott, också kroppsvisitera personer som uppehåller sig på platsen.

Husrannsakan är ett annat av de straffprocessuella tvångsmedel som står till förfogande vid vissa brott. Reglerna i *rättegångsbalkens (RB) 28 kapitel* stadgar att husrannsakan får företas vid brott med fängelse i straffskalan. Enligt 28 kap 4 § *RB* meddelas förordnande om husrannsakan av undersökningsledaren, åklagaren eller rätten. Beslutet bör fattas av rätten till exempel då husrannsakan kan antas bli av stor omfattning.

---

⁹ Berggren, Nils-Olof m fl, ”*Polislagen: en kommentar*”, Norstedts juridik, Stockholm, 1998, s 92.

¹⁰ Berggren, Nils-Olof m fl, ”*Polislagen: en kommentar*”, Norstedts juridik, Stockholm, 1998, s 94.

¹¹ Prop. 1996/97:175 s 43.

¹² Europadomstolen, *X and Y vs. Sweden No. 7376/76*

4.3 Upplopp och våldsamt upplopp

Reglerna återfinns under rubriken brott mot staten i 16 kap brottsbalken (BrB, 1962:700). Brottet upplopp i 16 kap 1 § förutsätter att folksamling stör ordningen genom att visa uppsåt att med gemensamt våld sätta sig upp mot myndighet och inte skingra sig på myndighets befallning. Våldsamt upplopp i 16 kap 2 § förutsätter att folksamling gått till förenat våld mot person eller egendom, oavsett om myndighetsföreträdare finns på platsen.¹³ Uppsåtet måste vara gemensamt för folksamlingen, det räcker inte att någon enstaka deltagare i en annars fredlig demonstration har uppsåt.¹⁴ Någon närmare definition av vad som utgör folksamling ges inte.

För våldsamt upplopp kan tre kategorier straffas: *anstiftare, anförare och deltagare*.

Anstiftare är den som, ensam eller i förening med andra, ingivit folksamlingens dess ordningsstörande uppsåt. Anförare är den som genom ord eller handling tar ledning av folksamlingens förehavanden. Det krävs alltså ett visst mått av aktivitet. Även den som inte är närvarande på platsen men dirigerat folksamlingen, exempelvis via mobiltelefon eller dylikt kan straffas som anstiftare eller anförare. Även medverkan till upplopp är straffbart.¹⁵

I 16 kap 1 § 2 st BrB krävs, för att annan än anstiftare eller anförare skall kunna dömas, att folksamlingen ignorerar tillsägelse från myndighetsföreträdare om att skingra sig. Själva befallningen ges alltså avgörande straffrättslig betydelse. Skingringsbefallningen behöver dock inte ges i någon speciell form, men det är lämpligt att den utropas högt och tydligt, med hjälp av megafon eller dylikt. Hinns inte skingringsbefallningen med skall dock denna anses underförstådd av polisens övriga handlande.¹⁶

Skingrar sig inte folksamlingen kan alla som ingår däri straffas som gärningsmän. Det behöver inte bevisas att deltagare sympatiserat med folksamlingens uppsåt.¹⁷ Det räcker med deltagande i det gemensamma att inte hörsamma skingringsbefallningen.

4.4 Polisens rätt att använda våld

Polisens rätt att använda våld i sin tjänsteutövning finns reglerad i 10 § *polislagen*. Första stycket lyder:

En polisman får, i den mån andra medel är otillräckliga och det med hänsyn till omständigheterna är försvarligt, använda våld för att genomföra en tjänsteåtgärd om,

1. han möts med våld eller hot om våld

--

3. det är fråga om att avvärja en straffbelagd handling eller en fara för liv, hälsa eller värdefull egendom eller för omfattande skada i miljön,

--

7. åtgärden i annat fall är oundgängligen nödvändig för den allmänna ordningens eller säkerhetens upprätthållande och det är uppenbart att den inte kan genomföras utan våld.

¹³ NJA 1995 s 311.

¹⁴ Beckman, Nils m fl "Brottsbalken med kommentar", 6:e uppl., Norstedts, Stockholm 1990, s 236.

¹⁵ Beckman, Nils m fl "Brottsbalken med kommentar", 6:e uppl., Norstedts, Stockholm 1990, s 238 f.

¹⁶ Beckman, Nils m fl "Brottsbalken med kommentar", 6:e uppl., Norstedts, Stockholm 1990, s 238.

¹⁷ RH 1994:12, RH 1996:4

Första stycket ger uttryck för proportionalitetsprincipen. *Punkten 7* ger uttryck för behovsprincipen. Vidare ges specifika regler för polisens användande av skjutvapen i *Kungörelse (1969:84) om användande av skjutvapen i polistjänsten*. Där stadgas i 1 § följande:

Föreligger rätt till nödvärn enligt 24 kap. 1 § brottsbalken, får polisman använda skjutvapen för att avvärja svårare våld mot polismannen själv eller annan eller hot som innebär trängande fara för sådant våld.

Polisen får alltså under förutsättningen av nödvärn använda skjutvapen för att avvärja svårare våld mot polisman eller annan.

5. Principiellt viktiga fall

Såsom bakgrund till SHK:s bedömningar lämnas i det följande några belysande exempel på myndighetsåtgärder anknutna till vissa platser och tider.

5.1 Hvitfeldtska Gymnasiet

5.1.1 Husrannsakan

Åklagare beslöt på kvällen onsdagen den 13 juni att husrannsakan skulle företas i Hvitfeldtska gymnasiet, som kommunen upplåtit som sovplats åt tillresta demonstranter.¹⁸ Man dröjde dock till torsdagen den 14 juni innan åtgärden genomfördes, då en så omfattande operation väntades ta mycket tid i anspråk. På morgonen den 14 juni beslöt polisledningen, som ovan angivits, att en mur av containrar skulle slås runt skolans område. Anledningen till denna omfattande åtgärd grundades på uppgifter om att en ledningscentral skulle finnas där och att förberedelse till våld och hot mot tjänsteman pågick inom skolans område. Polisen ville därigenom hindra att eventuellt bevismaterial avlägsnades från platsen.¹⁹ Beslutet stöddes på 23 § *polislagen*. Detta kompletterades med ett beslut att enligt 19 § *polislagen* kroppsvisitera de personer som befann sig innanför avspärningarna.

5.1.2 Frihetsberövandet och demonstrationsfriheten

Att bygga en ring av containrar runt tre byggnader med syfte att hindra de cirka 500 personer som fanns på området att ta sig ut innebar otvivelaktigt ett frihetsberövande. Antalet personer som befann sig i byggnaderna var mycket stort och tidsåtgången för dittransporten av containrarna betydlig. Då avspärningarna inleddes cirka klockan 1030 och avslutades först framåt midnatt, blev frihetsberövandet alltså mycket långvarigt, mer än tretton timmar.²⁰ Åklagare ansåg dock vid efterföljande bedömning att proportionalitetsprincipen efterlevts, det vill säga att åtgärden stått i rimligt förhållande till ingreppets syfte och dess följdverkningar.²¹

Frihetsberövandet ledde i sin tur till att de personer som befann sig på skolan hindrades att delta i fredliga, tillståndsgivna demonstrationer. Därmed blev en av följdverkningarna att deras grundlagsstadgade demonstrationsfrihet kränktes.

---

¹⁸ Åklagarens beslut 13 juni 2001, K-nr K89711-01.

¹⁹ RPS rapport ”Rikspolisstyrelsens utvärdering av EU-kommenderingen i Göteborg år 2001”, s 58 f.

²⁰ RPS rapport ”Rikspolisstyrelsens utvärdering av EU-kommenderingen i Göteborg år 2001”, s 58 f.

²¹ Överåklagare Björn Ericssons beslut 3 januari 2002.

5.2 Skottet mot Hannes Westberg

5.2.1 Händelseförloppet

På kvällen den 15 juni höll ”Reclaim the Streets” en ”gatufest” på Vasaplatsen. Tillstånd för denna tillställning, som måste bedömas som demonstration, saknades. Därför stod hela evenemanget under massiv polisbevakning. Under eftermiddagen och kvällen var läget osäkert och stämningen har beskrivits som hätsk. Hannes Westberg deltog i denna fest. Han hamnade i konfrontation med polisen i samband med att han kastade gatstenar. Vid 21-tiden befann sig Hannes Westberg i hörnet Vasagatan/Aschebergsgatan. En polisman hade blivit nedslagen och låg på marken mitt i gatan. Hannes Westberg kastade vid detta tillfälle två stenar mot polismän på platsen. Ingen av stenarna hamnade närmare än två meter från poliserna. Efter att Hannes Westberg kastat den andra stenen avlossade en polisman ett pistolskott mot honom. Skottet träffade i magen, han stapplade iväg och segnade ner på trottoaren. Situationen bevitnades av ett stort antal personer, bland annat en fotograf som filmade hela förloppet. Hannes Westberg dömdes sedermera för våldsamt upplopp till åtta månaders fängelse varvid uttryckligen hänsyn togs till den skada han tillfogades, vilken nära nog berövade honom livet.²²

5.2.2 Polisens ansvar

Händelsen väcker frågor om polisens beväpning och vapen användning. Kan händelsen anses motivera en direkt påskjutning av Hannes Westberg eller hade det i situationen möjligen räckt med någon annan mildare form av våldsanvändning? Denna fråga har inte kommit att prövas av domstol då åklagaren funnit att han inte anser sig kunna styrka brott från den skjutande polismannens sida.

5.3 Sambandscentralen

Tolv ungdomar i tjuugoårsåldern befann sig i en bostadslägenhet på Skäpplandsgatan i stadsdelen Högsbo i Göteborg. Åtta av dessa ställdes inför rätta.²³ De hade samlats där för att upprätta en så kallad sambandscentral som, enligt deras egen utsago, skulle underlätta för demonstranter ute på stan att undvika bråk och poliskonfrontationer. Med hjälp av en polisradio, ett antal telefoner, en dator samt tv och radio samlade denna grupp information som vidarebefordrades till demonstranter via SMS-meddelanden. Tre av SMS-meddelandena, alla sända den 14 juni, löd som följer:

”Förbereder arrestering på Hvitfeldtska. Säger att de har för lite poliser. Nämnt PL 13. Folk måste dit och hjälpa till. Sprid vidare”

”Folk förbereder sig på att försvara sig inne på Hvitfeldtska. Polisen för få. Alla dit för att hjälpa sina kamrater”

”Confrontations in Vasaparken. Get There! Police arresting people. If you are within police lines, break out NOW. More cops coming”

Tingsrätten bedömde att sambandscentralen, genom sin verksamhet, haft inverkan på mottagarna av SMS-meddelandena och att dessa därefter startat våldsamma upplopp, särskilt

²² Göteborgs tingsrätt, mål nr 7521-01.

²³ Göteborgs tingsrätt, mål nr B 6678-01.

en tjugooårig man som senare dömdes för våldsamt upplopp.²⁴ Tingsrätten fann på grund härav alla åtta skyldiga till våldsamt upplopp. Fängelsestraff på mellan tre och fyra års fängelse utdömdes.

Målet överklagades till hovrätten, som ansåg att det inte gick att bevisa vilka som mottagit SMS-meddelandena, förutom ovannämnde tjugooåring, eller vilken inverkan meddelandena haft på det fortsatta händelseförloppet.²⁵ För att våldsamt upplopp skall föreligga krävs att mottagarna kan definieras som en folksamling i den mening som avses i *16 kap 2 § BrB*.²⁶ Det räcker alltså inte enbart med att mottagarna är många, de måste även ha ett sådant samband med varandra att de kan gå till förenat våld mot person eller egendom. Hovrätten fann emellertid de åtta åtalade skyldiga till medhjälp till våldsamt upplopp och utdömde fängelsestraff på mellan ett år fyra månader och två år fyra månader.

5.4 Maskerade demonstranter

Många av de demonstranter som deltog i våldsamma upplopp under EU-mötet i Göteborg bar olika typer av maskering, till exempel kepsar, munkjackor, sjalar eller rånarluvor. Detta hindrade polisens arbete med identifiering av demonstranter misstänkta för brott. Det finns anledning att kortfattat referera några uttalanden angående förbud mot att bära mask vid allmänna sammankomster.

I *2 kap 1 § p 3 och 4 RF* skyddas medborgarnas mötes- och demonstrationsfrihet. Dessa är två av de grundläggande friheterna, men de får begränsas genom lag med stöd i *2 kap 14 § RF* av hänsyn till ordning och säkerhet vid demonstrationen eller sammankomsten eller till trafiken. Frågan huruvida förbud mot maskering skulle kunna innefattas i sådan begränsning har under det senaste decenniet tagits upp till prövning i konstitutionsutskottet och justitieutskottet.²⁷

Några har ansett att en grundlagsändring inte skulle vara nödvändig, utan att ett demonstrationstillstånd skulle kunna villkoras såtillvida att förbud mot maskering i vissa fall kunde meddelas. Detta villkor skulle då meddelas i enlighet med *2 kap 14 § RF*. Numera är det inte ovanligt att polisen i sina tillstånd anger villkor om tid, plats eller marschväg. I vissa fall har dessa villkor använts för att undvika konfrontationer mellan olika demonstrationer.²⁸ Utskotten anser dock att ett villkor som förbjuder demonstranter att bära mask, till exempel rånarluvor eller halsdukar uppdragna för ansiktet, är oförenligt med nuvarande lagstiftning.²⁹

Polismyndigheten i Västra Götaland anser att ett förbud mot maskering vid allmän sammankomst bör införas i *16 kap BrB*. Enligt detta förslag skulle sanktionerna för brottet bli böter eller fängelse i ett år, då en så hög straffsats skulle möjliggöra straffprocessuella tvångsmedel såsom häktning. Ett liknande förbud finns redan i Danmark. Ett förbud mot maskering skulle också, hävdas det, underlätta polisens arbete med identifiering och verka brottsförebyggande.³⁰

²⁴ Hovrätten för Västra Sverige, mål nr B 3492-01.

²⁵ Hovrätten för Västra Sverige, mål nr B 4328-01.

²⁶ Se ovan under 4.3.

²⁷ Se bland annat 1992/93:Ju840, 1996/97:K423, 1998/99:K233, 2001/02:Ju272.

²⁸ JO:s beslut 1995-10-10, Dnr 4345-1993.

²⁹ 1993/94:JuU01, 1995/96:JuU14, 1996/97:KU14, 1999/00:KU11

³⁰ Polisens rapport ”Polismyndigheten i Västra Götaland, EU-kommenderingen 2001, utvärdering”, s 175.

6. SHK:s bedömningar

6.1 13 § polislagen och Europakonventionen

Under kravallerna i Göteborg gjordes omhändertaganden enligt 13 § polislagen vid inte mindre än 385 tillfällen.³¹ Som ovan nämnts, under 4.2.1, anser SHK att ett omhändertagande enligt detta lagrum utgör frihetsberövande.

Frihetsberövanden som en följd av brottsliga handlingar finns systematiserade i 24 kap RB. Reglerna är uppbyggda så att ett gripande, det initiala frihetsberövandet, kräver att brottslighet av viss svårhetsgrad har begåtts. Ett gripande företas i avvaktan på anhållande av åklagare som i sin tur beslutas i avvaktan på att häktningsfrågan avgörs av domstol. Det frihetsberövande som ett omhändertagande med stöd av 13 § polislagen innebär finner sålunda inte sin plats i detta system.³² Omhändertagande för störande av ordningen syftar enbart till att hindra det störande beteendet, inte till att ställa vederbörande inför rätta. Det råder alltså en avgörande skillnad mellan syftet i 13 § polislagen och i art 5(1)c europakonventionen.

Tillämpningen av regeln om omhändertagande som den uttrycks i 13 § polislagen får anses medföra kravet att polisen gör en individuell bedömning av den som skall omhändertas. Massomhändertaganden är med andra ord inte tillåtna. Vid demonstrationen på Järntorget den 16 juni spärrades omkring 1000 demonstranter in genom polisens åtgärd och ett hundratal omhändertogs med stöd av 13 § polislagen. Att individuella bedömningar därvid företogs framstår som uteslutet.

Enligt SHK:s mening ter det sig självklart att ett förande av en person från en plats till en annan mot dennes vilja utgör ett frihetsberövande. Att det dessutom medges utrymme för att kvarhålla personen, fortfarande mot dennes vilja, i upp till sex timmar förstärker ställningstagandet. SHK kan sålunda inte godta lagstiftningsmotivens åsikt att europakonventionens regel är oklar. Av Europadomstolens praxis framgår att även kortare frihetsberövanden inte är tillåtna. Eftersom konventionen är avsedd att skapa ”minimum standard rules” för mänskliga fri- och rättigheter, vore en naturlig attityd att söka tillskapa ett tillräckligt skydd för dessa.³³

SHK anser att sålunda att 13 § polislagen snarast bör bli föremål för översyn.

6.2 Beslut om husrannsakan i Hvitfeldtska gymnasiet

Vad gäller den legala grunden för husrannsakan hänvisas till redogörelsen ovan, under 4.2.2, för reglerna i 28 kap 4 § RB. Enligt detta lagrum bör husrannsakan av mer omfattande karaktär beslutas av domstol. Endast då verkställigheten av beslutet brådskar kan det istället fattas av undersökningsledare eller åklagare. SHK anser att risk för fara i dröjsmål ej kan anses ha förelegat, då det tog cirka 12 timmar från beslut till verkställighet. Dessutom var husrannsakingen av sådan omfattning att ett domstolsbeslut hade varit självklart. Enligt den karta som bifogats till Göteborgs tingsrätts dom i mål nr B6695-01 framgår att det avspärrade området kring skolan var 500-600 meter långt och att muren bestått av cirka 100-150

---

³¹ Polisens rapport ”Polismyndigheten i Västra Götaland, EU-kommenderingen 2001, utvärdering”, s 126.

³² Bylund, Torleif, ”Tvångsmedel I”, 1 uppl., Iustus förlag, Uppsala 1993, s 181.

³³ Bylund, Torleif, ”Tvångsmedel I”, 1 uppl., Iustus förlag, Uppsala 1993, s 182.

containrar. Den tidsrymd som åtgick för att till platsen föra ett så stort antal containrar och att ställa upp dessa utesluter förutsättningen ”fara i dröjsmål”.

Ett husrannsakensbeslut av denna omfattning bör avfattas klart och tydligt. I förevarande fall är beslutet riktat mot cirka 500 personer som befann sig i en skola. Det anger ”okänd” som misstänkt. Ingenting sägs om vilken eller vilka delar av skolans byggnader som var aktuella för åtgärden. Den generella karaktären av beslutet motsvarar enligt SHK:s mening inte rimliga anspråk på rättssäkerhet.

Vidare innebar verkställigheten av beslutet genom avspärningen av Hvitfeldtska gymnasiet ett frihetsberövande. Vare sig i åklagarens beslut om husrannsakan eller i polisens beslut om dess genomförande har detta beaktats. Lagstöd redovisas inte. Polis och åklagare tycks inte ha tagit denna fråga till bedömning. Att på sätt som skett beröva ett stort antal personer friheten framstår som i hög grad godtyckligt och strider därigenom mot *artikel 9(1)* i *IKMPR*.

Frihetsberövandet innebar dessutom att de som befann sig på skolan, och som kommit till Göteborg för att demonstrera, inte kunde utöva sin grundlags- och konventionsstadgade rätt därtill. Härigenom har såväl *2 kap 1 § 1 st RF* som *artikel 21 IKMPR* trätts för nära.

6.3 Tillämpningen av 19 och 23 § polislagen

Som ovan nämnts kompletterades beslutet om husrannsakan på Hvitfeldtska gymnasiet med beslut att enligt *19 § polislagen* kroppsvisitera dem som befann sig inom avspärningen och att enligt *23 § polislagen* avstänga området.

Regeln om avstängning kan rimligen inte tolkas på annat sätt än att polisen har rätt att *avstänga* enskilda från att *tillträda* byggnad eller område. I detta fall har visserligen också enskilda hindrats från tillträde till skolbyggnaden, men det primära syftet med åtgärden var ju att hindra dem som fanns på skolans område att *lämna* platsen. SHK kan inte acceptera att man på detta sätt förtolkar en skyddsföreskrift i *polislagen* så att man därigenom kränker den personliga friheten hos en stor mängd – många med all säkerhet fredliga – demonstranter som av Göteborgs kommun beretts nattlogi i en skola.

SHK accepterar självfallet att det i trängda lägen kan erfordras drastiska åtgärder. Sådana bör dock icke medföra förlusten av ett minimum av legalitet.

6.4 16 kap 1 och 2 § brottsbalken

För SHK ter sig brottsbeskrivningarna i dessa paragrafer så ålderdomliga och så svårtillämpade att lagstiftningen måste ändras. Det subjektiva rekvisitet om kollektivt uppsåt hos en folksamling – något som i praktiken är svårt intill omöjligt att belägga – bör ändras och ersättas med regler som utgår från ett individuellt uppsåt. Ett annat element som också bör utmönstras ur rättsregleringen är polisens skingringsbefallning, som även den ter sig omodern. Att ge avgörande straffrättslig betydelse åt en sådan åtgärd innebär rent praktiskt stora problem. Även om man bortser från eventuella språkförbistringar föreligger svårighet att nå alla deltagare i en folksamling. Brottet bör kunna beskrivas utan sådan formell förutsättning för ansvar.³⁴

---

³⁴ Jämför SOU 1944:69 s 207.

SHK delar självklart domstolarnas åsikt att våldsamt upplopp är ett svårt så kallat artbrott där ingen annan påföljd än fängelse kan komma ifråga. Kritiken tar i detta sammanhang endast sikte på paragrafernas utformning.

6.5 Polisens ansvar för beskjutningen av Hannes Westberg

Det beviskrav som åklagaren har att möta vid beslut om åtal är att han på objektiva grunder skall kunna emotse en fällande dom. En sådan regel medför att åklagaren har att göra en prognos om hur domstolen kommer att döma i målet. Denna kan naturligtvis aldrig göras med absolut träffsäkerhet. I åtskilliga sammanhang har Riksåklagaren och andra åklagare vid besvärliga bevisprövningar uttryckt sig så, att den förevarande saken är av sådan beskaffenhet att den inte bör undandras domstols prövning. SHK anser att åklagaren i förevarande fall borde ha begagnat sig av det sist anförda förhållningssättet. Åklagaren skall självfallet inte falla undan för en allmän opinion eller tillmötesgå massmediala krav på domstolsprövning. Vad som tycks framgå av utredningen om beskjutningen ger emellertid bilden av ett förlopp där det ter sig mindre sannolikt att enda möjligheten att förhindra ytterligare våld från Hannes Westbergs sida var att beskjuta honom på sätt som skedde. SHK finner det därför otillfredsställande att situationen inte blivit genomlyst genom målsägande- och vittnesförhör i domstol.

6.6 Sambandscentralsmålet³⁵

Dessa domar väcker många frågor. Lästa med nu vunnen distans till händelserna får man en känsla av att domstolarna ryckts med i en allmän strävan att sätta stopp för våldshändelser av det slag som förekom i samband med EU-toppmötet i Göteborg. Därvid tycks man ha tappat bort den kyliga värdering av subjektiva och objektiva rekvisit som man förväntar sig i brottmålsdomar.

Den första fråga som inställer sig är huruvida de citerade SMS-meddelandena verkligen kan tas till intäkt för påstående om ådagalagt uppsåt till våldsamt upplopp eller medhjälp därtill. Kan meddelandena inte lika gärna läsas som uppmaningar att ge sin mening tillkänna? Uttrycket "*break out NOW*" i sista citatet kan väl rimligen inte ses som uppmaning till våld utan snarare som en uppmaning att ge sig iväg från platsen för att undvika våld. SHK frågar sig vart bevisregeln "*in dubio pro reo*" tagit vägen vid bedömningen i detta mål.

Nästa fråga rör den kollektiva skulden. Det framstår för SHK som egenartat att det individuella handlande som är förutsättningen för straffansvar, kan förenas med påståendet i hovrättsdomen om "*liknande ideologisk uppfattning*" som ett mått på gemensamt brottsligt uppsåt.

En ytterligare fråga är den som rör brottets objektiva sida. Kan det verkligen anses utrett var, vem, hur, vilka och hur många som nåtts av meddelandena och vilken effekt detta i så fall haft på mottagarnas agerande?

SHK har svårt att känna sig övertygad om att alla åttas individuella straffrättsliga ansvar verkligen blivit bortom rimligt tvivel styrkt.

---

³⁵ Hovrätten för Västra Sverige, mål nr B 4328-01.

6.7 Maskerade demonstranter

Som anmärkts ovan, under 5.4, tillhör demonstrationsfriheten de grundläggande friheterna. De av *RF* angivna möjligheterna till inskränkningar därav avser endast sådant som har att göra med ordning och säkerhet vid demonstration eller hänsyn till rikets säkerhet och folkhälsan. SHK kan inte finna att polisiära anspråk på att kunna identifiera demonstrationsdeltagare som uppträder brottsligt eller ordningsstörande kan hänföras under de av *RF* uppställda undantagen. Om en maskerad person uppträder i en demonstration på ett sådant sätt att polisen har rätt att gripa honom skall han naturligtvis vid gripandet demaskeras och i likhet med en omaskerad identifieras. SHK kan därför inte ställa sig bakom ett maskeringsförbud vid demonstration. Visserligen kan det te sig ologiskt att den som genom demonstration vill ge sin mening till känna också vill vara anonym, men SHK kan inte finna att det står i överensstämmelse med *RF* att förbjuda någon att dölja sitt ansikte i ett sådant sammanhang.

6.8 Straffmätningen³⁶

SHK har ur Brottsförebyggande rådets statistik sammanställt en tablå innehållande domar för upplopp och våldsam upplopp under åren 1995 till och med 2000. Som framgår av denna har den genomsnittliga påföljden per år för dessa brott varit mellan 1,4 månader som lägst och 13 månader som högst. Statistik för 2001 och 2002 föreligger av naturliga skäl ännu inte. Det kan emellertid redan nu med säkerhet sägas att den genomsnittliga strafftiden för dessa båda år i avsevärd mån kommer att överstiga tidigare genomsnitt.

De utdömda straffen i samband med kravallerna i Göteborg har utlöst en omfattande debatt i medierna. Många skribenter har påpekat att straffen helt saknar överensstämmelse med vad som tidigare förekommit. Innan samtliga domar vunnit laga kraft är det dock för tidigt att komma med definitiva omdömen i straffmätningsfrågan. Det synes emellertid vara rimligt att påstå att straffen visar på ett trendbrott i straffmätningen avseende den ifrågavarande brottsligheten. Vad som också kan konstateras är att domstolarna i ringare mån än vad som eljest är vanligt tagit hänsyn till de åtalades ålder och det förhållandet att många tidigare varit ostraffade.

SHK noterar att ett stort antal ansökningar om prövningstillstånd lämnades utan bifall till dess Högsta Domstolen på ett relativt sent stadium tog upp frågan om straffmätningen i mål nr B4850-01 och därvid kraftigt sänkte påföljden för den åtalade. Detta har i sin tur inneburit att domar avkunnade i underinstans därefter mildrats.

SHK:s åsikt är att rättsväsendet är och skall vara en stabiliserande faktor i varje samhälle. Sålunda bör rättsväsendet förhålla sig avvaktande till uppblossande nya företeelser i samhällslivet och inte låta sig ryckas med till snabba kast i stadgad praxis i fråga om exempelvis straffmätning. Även en deltagare i ett våldsam upplopp bör kunna förutse vad hans uppträdande kan leda till. Plötsliga dramatiska skärpningar av polisingripanden och av straff är enligt SHK:s mening inte företeelser som hör hemma i ett väl fungerande rättssamhälle.

---

³⁶ Se under 9.2.

7. Slutord

SHK – vars uppgift bland annat är omsorgen om mänskliga rättigheter även på hemmaplan – har känt en förpliktelse att efter de uppgifter om hur mänskliga fri- och rättigheter kan ha trätts för nära under händelserna i Göteborg i juni 2001, skaffa sig en uppfattning om bärkraften i sådana uppgifter. En sådan undersökning kan självfallet av resursskäl inte bli uttömmande och heltäckande. Emellertid har de händelser som granskats i flera fall visat sig innefatta företeelser vars överensstämmelse med internationella och nationella regler om fri- och rättigheter kan ifrågasättas. Dessa har vi efter redogörelsen för gällande regelsystem och inträffade händelser gjort till föremål för sammanfattande bedömning i avsnitt 6.

I den mån SHK:s bedömningar utmynnar i förslag till ändringar i lagstiftningen kommer de att överlämnas till justitiedepartementet med hemställan om beaktande.

För SHK:s styrelse

Eric Östberg

8. Presentation av SHK

Svenska Helsingforskommittén för Mänskliga Rättigheter bildades 1982 och är en politiskt och religiöst oberoende icke-statlig organisation. Kommittén granskar efterlevnaden av grundläggande mänskliga rättigheter i enlighet med det så kallade Helsingfordokumentet från 1975 och samarbetar med projekt i syfte att utveckla demokrati och stärka det civila samhället.

Styrelseledamöter 2002:

Gerald Nagler, Ordförande
Percy Bratt, Vice Ordförande
Barbro Hedvall
Bo Pellnäs
Arne Ruth
Jan af Sillén
Susanne Urwitz
Maciej Zaremba
Eric Östberg

Kansliet i Stockholm 2002:

Robert Hårdh, generalsekreterare
Marie Månson, projektsamordnare
Åsa Bergqvist, handläggare
Natasha Jevtic Esbjörnson, handläggare
Erik Esbjörnson, handläggare
Boris Petrovski, mediagranskare
Sophia Ponzio, administratör
Peter Öholm, handläggare

Fältkontoret i Belgrad 2002:

Ann-Marie Boström, Balkanexpert
Vasa Pasic, Administrativ chef
Natalija Bratuljevic, handläggare
Zoran Zivkovic, handläggare

Svenska Helsingforskommittén har drygt 160 medlemmar. Bland medlemmarna finns ledamöter av Sveriges Riksdag, Svenska Akademien, Vetenskapsakademien, Sveriges Advokatsamfund, Författarförbundet, fackliga organisationer och personer med särskilt intresse för frågor som rör mänskliga rättigheter.

9. Bilagor

9.1 Lagtext

Europakonventionen

5(1)

Envar har rätt till frihet och personlig säkerhet. Ingen må berövas sin frihet utom i följande fall och i den ordning som lagen föreskriver:

- a) då någon lagligen är berövad sin frihet efter fällande dom av vederbörlig domstol;*
- b) då någon lagligen är arresterad eller eljest berövad sin frihet antingen med anledning av att han underlåtit att uppfylla domstols lagligen givna föreläggande eller i ändamål att uppnå fullgörande av någon i lag föreskriven skyldighet;*
- c) då någon lagligen är arresterad eller eljest berövad sin frihet för att ställas inför vederbörlig rättslig myndighet såsom skäligen misstänkt för att ha förövat brott, eller när det skäligen anses nödvändigt för att förhindra honom att begå brott eller att undkomma efter att ha gjort detta;*
- d) då en underårig i laga ordning är berövad sin frihet för att undergå skyddsuppfostran eller för att inställas inför vederbörlig rättslig myndighet;*
- e) då någon lagligen är berövad sin frihet till förhindrande av spridning av smittosam sjukdom eller emedan han är sinnessjuk, alkoholist, hemfallen åt missbruk av droger eller lösdrivare;*
- f) då någon är lagligen arresterad eller eljest berövad sin frihet till förhindrande av att han obehörigen inkommer i landet eller som ett led i förfarande för hans utvisning eller utlämnande.*

Internationell Konvention om Medborgerliga och Politiska Rättigheter

Artikel 9(1)

Envar har rätt till frihet och personlig säkerhet. Ingen må utsättas för godtycklig arrestering eller annat godtyckligt frihetsberövande. Ingen må berövas sin frihet utom på sådana grunder och i sådan ordning som föreskrivs i lag.

Artikel 21

Rätten till fredliga sammankomster skall erkännas. Utövandet av denna rättighet må ej underkastas andra inskränkningar än sådana som föreskrivits i lag och som i ett demokratiskt samhälle är nödvändiga med hänsyn till den nationella säkerheten eller den allmänna säkerheten, den allmänna ordningen («ordre public»), för skyddande av den allmänna hälsovården eller sedligheten eller av andra personers fri- och rättigheter.

Regeringsformen

2 kapitlet 1 §

Varje medborgare är gentemot det allmänna tillförsäkrad

- 1. yttrandefrihet: frihet att i tal, skrift eller bild eller på annat sätt meddela upplysningar samt uttrycka tankar, åsikter och känslor,*
- 2. informationsfrihet: frihet att inhämta och mottaga upplysningar samt att i övrigt taga del av andras yttranden,*
- 3. mötesfrihet: frihet att anordna och bevista sammankomst för upplysning, meningsyttring eller annat liknande syfte eller för framförande av konstnärligt verk,*
- 4. demonstrationsfrihet: frihet att anordna och delta i demonstration på allmän plats,*
- 5. föreningsfrihet: frihet att sammansluta sig med andra för allmänna eller enskilda syften,*
- 6. religionsfrihet: frihet att ensam eller tillsammans med andra utöva sin religion.*

2 kapitlet 14 §

Mötesfriheten och demonstrationsfriheten får begränsas av hänsyn till ordning och säkerhet vid sammankomsten eller demonstrationen eller till trafiken. I övrigt får dessa friheter begränsas endast av hänsyn till rikets säkerhet eller för att motverka farsot.

Föreningsfriheten får begränsas såvitt gäller sammanslutningar vilkas verksamhet är av militär eller liknande natur eller innebär förföljelse av folkgrupp av viss ras, med viss hudfärg eller av visst etniskt ursprung.

Polislagen

13 §

Om någon genom sitt uppträdande stör den allmänna ordningen eller utgör en omedelbar fara för denna, får en polisman, när det är nödvändigt för att ordningen skall kunna upprätthållas, avvisa eller avlägsna honom från visst område eller utrymme. Detsamma gäller om en sådan åtgärd behövs för att en straffbelagd handling skall kunna avvärijas.

Är en åtgärd som avses i första stycket otillräcklig för att det avsedda resultatet skall uppnås, får personen tillfälligt omhändertas.

19 §

En polisman som med laga stöd griper eller annars omhändertar eller avlägsnar någon får i anslutning till ingripandet kroppsvisitera denne i den utsträckning som är nödvändig

1. av säkerhetsskäl för att vapen eller andra farliga föremål skall kunna tas om hand, eller

2. för att hans identitet skall kunna fastställas.

En polisman får också kroppsvisitera i den utsträckning det behövs för att söka efter vapen eller andra farliga föremål som är ägnade

att användas vid brott mot liv eller hälsa, om det med hänsyn till omständigheterna kan antas att ett sådant föremål kan förklaras förverkat enligt 36 kap. 3 § brottsbalken.

23 §

Kan av särskilda skäl risk anses föreligga att något brott, som innebär allvarlig fara för liv eller hälsa eller för omfattande förstörelse av egendom, kommer att förövas på en viss plats, får en polisman i syfte att avvärja brottet eller bereda skydd mot detta

1. bereda sig tillträde till ett hus, rum eller annat ställe för att söka efter sprängmedel, vapen eller något annat farligt föremål,

2. avstänga, utrymma eller förbjuda tillträde till ett hus, rum eller annat ställe, meddela förbud mot flyttande av visst föremål eller mot trafik med visst kommunikationsmedel eller vidta någon annan sådan åtgärd.

Föreligger allvarlig risk för brott som avses i första stycket, får en polisman för att söka efter ett farligt föremål även kroppsvisitera personer som uppehåller sig på platsen.

En åtgärd som avses i denna paragraf får endast om fara är i dröjsmål vidtas utan föregående beslut av polismyndigheten.

Rättegångsbalken

28 kapitlet 4 §

Förordnande om husrannsakan meddelas, utom i fall som avses i tredje stycket, av undersökningsledaren, åklagaren eller rätten. Förordnande om husrannsakan för delgivning skall alltid meddelas av rätten. Kan i annat fall husrannsakan antas bli av stor omfattning eller medföra synnerlig olägenhet för den hos vilken åtgärden företas, bör, om det inte är fara i dröjsmål, åtgärden inte vidtas utan rättens förordnande.

Fråga om husrannsakan får rätten ta upp på yrkande av undersökningsledaren eller åklagaren. Efter åtalet får rätten även på yrkande av målsägande eller självant ta upp en sådan fråga. Fråga om, husrannsakan för delgivning tas upp av rätten självant eller på yrkande av polismyndighet eller åklagaren.

Förordnande om husrannsakan för eftersökande av den som skall häktas enligt beslut som avses i 24 kap. 17 § tredje stycket eller hämtas till inställelse vid rätten meddelas av polismyndighet eller polisman enligt bestämmelser i polislagen (1984:387).

Brottsbalken

16 kap 1 §

Stör folksamling allmän ordning genom att ådagalägga uppsåt att med förenat våld sätta sig upp mot myndighet eller eljest framtinga eller hindra viss åtgärd och skingrar den sig ej på myndighets befallning, dömes för upplopp, anstiftare och anförare till fängelse i högst fyra år och annan deltagare i folksamlingens förehavande till böter eller fängelse i högst två år.

Om folksamlingen skingrar sig på myndighets befallning, dömes anstiftare och anförare till böter eller fängelse i högst två år.

16 kap 2 §

Har folksamling, med uppsåt som i 1 § sägs, gått till förenat våld å person eller egendom, dömes, vare sig myndighet var tillstädes eller ej, för våldsamt upplopp, anstiftare och anförare till fängelse i högst tio år och annan deltagare i folksamlingens förehavande till böter eller fängelse i högst två år.

9.2 Statistik

Personer dömda till fängelse efter brott och fängelsetidens längd år 1995-2000

Brott	Fängelsetidens längd i månader												Tot	Genomsnitt	
	>1	Exakt 1	1 - 2	2 - 3	3 - 4	4 - 6	Exakt 6	6 - 12	Exakt 12	12 - 24	24 - 48	<48			
	1995														
Upplopp (1)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Våldsamt upplopp (2)	-	1	-	-	-	-	3	-	1	1	1	-	7	13,0	
	1996														
Upplopp (1)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Våldsamt upplopp (2)	1	2	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	4	1,4	
	1997														
Upplopp (1)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Våldsamt upplopp (2)	-	1	2	2	-	-	-	1	-	-	-	-	6	3,2	
	1998														
Upplopp (1)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Våldsamt upplopp (2)	-	-	3	3	2	-	2	-	-	-	-	-	10	3,5	
	1999														
Upplopp (1)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Våldsamt upplopp (2)	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	2,0	
	2000														
Upplopp (1)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Våldsamt upplopp (2)	-	1	-	3	-	-	1	-	-	-	-	-	5	3,2	

10. Källor

Praxis

JO-beslut:

JO:s beslut 1995-10-10, Dnr 4345-1993

Göteborgs Tingsrätt:

B 2643-02

B 6678-01

B 6684-01

B 6686-01

B 6691-01

B 6692-01

B 6695-01

B 6700-01

B 6704-01

B 6705-01

B 6707-01

B 6754-01

B 6755-01

B 7521-01

B 7735-01

B 13112-99

Hovrätt:

Hovrätten för Västra Sverige:

B 3475-01

B 3476-01

B 3477-01

B 3490-01

B 3492-01

B 3523-01

B 3558-01

B 3662-01

B 3563-01

B 4328-01

Övrigt:

RH 1994:12

RH 1996:4

Högsta Domstolen:

NJA 1995 s 311

B 4580-01

Riksdagstryck:

Statens Offentliga Utredningar:

SOU 1944:69

SOU 1993:60

Propositioner:

Prop. 1996/97:175

Utskottsbetänkanden:

1993/94:JuU01

1995/96:JuU14

1996/97:KU14

1999/00:KU11

Motioner:

1992/93:Ju840

1996/97:K423

1998/99:K233

2001/02:Ju272

Övrigt:

Polisens rapport ”*Polismyndigheten i Västra Götaland, EU-kommenderingen 2001, utvärdering*”

Rikspolisstyrelsens rapport ”*Rikspolisstyrelsens utvärdering av EU-kommenderingen i Göteborg år 2001*”

Uppdrag Granskning, Sveriges Television, 2001-08-14

Dagens Nyheter 2002-03-13

Dagens Nyheter debatt 2002-02-27

Studio Ett, Sveriges Radio, 2002-02-27